

Arbjola HALIMI
 Universiteti “Aleksandër Xhuvani”
 Elbasan/Shqipëri

Shërbimi Psikologjik në Shqipëri dhe Nevojat Psikologjike tek Shqiptarët Ndër Vite (pas vitit 1990)

Abstrakt

Shqipëria si një nga vendet me tranzicion të zgjatur ka patur dhe zhvilluar problematikat e saj në planin psikologjik të cilat janë trajtuar specifikisht nga autorë të shumtë ndër vite. Artikulli në vijim bën përpjekje për ti paraqitur ato së bashku dhe në vijimësi për të ruajtur paksa një vështrim sistemik dhe tërësor mbi këtë, në ruajtje të perspektivës se problemet psikologjike nuk lindin në vakum por formësohen si pasojë e kushteve të tjera me natyrë sociale, ekonomike, familjare, etj. Ai është gjithashtu edhe një tentativë krahasuese me atë se çka mund të ketë qenë problematikë me karakter psikologjik para vitit 1990 si dhe një tentativë identifikuese e nevojave psikologjike tek shqipëtarët më të spikatura gjatë tranzicionit duke përshkruar paralelisht edhe natyrën dhe specifikat e shërbimit psikologjik në Shqipëri gjatë kësaj periudhe. Metodat e përdorura në paraqitjen e të dhënave janë disa dhe artikulli përshkruan vetëm një pjesë të këtyre të dhënave pjesë e një studimi më të gjerë Ndër këto metoda janë pyetësorë dhe intervista të hapura me subjekte mbi 45 vjeç, intervista me profesionistë të fushës si dhe vëzhgime dhe statistika të kushteve social ekonomike në Shqipëri në këto vite. Është arritur të ndërtohet një piramidë e nevojave më të spikatura psikologjike të identifikuar më shumë tek shqiptarët në këto vite.

Fjale Kyc: *Sherbim Psikologjik; Nevoja Psikologjike; Shoqeria Shqiptare*

1-Hyrje: Vështrim teorik

Sindroma post komuniste (Martina Klicperova-Baker 1999 : 9) e cila përcaktohet si një veçori simptomash individuale në lidhje me konjcionet, qëndrimet dhe sjelljen të zhvilluara gjatë sistemit komunist të cilat zgjasin gjatë periudhës së kalimit nga tranzicioni në demokraci, përfshin funksione të shumëfishta psikologjike. Këto simptoma mund të jenë të tilla si defektet konjitive, afektivitet dhe emocione negative, pasivitet ose kërkim intensiv të vetpërbushjes deri në qëndrime amorale, handikape marrëdhënore, etj. Ato mund të shfaqen në nivelin individual, ndërpersonal, komunitar, institucional, shtresë sociale, në nivelin politik e shtetëror, nivelin ndërkombëtar të politikës dhe në nivelin e këndvështrimit botëror. Emocionet në nivelin personal mund të përfshijnë frikën, pasigurinë, nostalgjinë, ankthin, në nivelin familjar mosbesimin jashtë familjes apo zili si pasojë e barazisë vulgare, në nivelin komunitar mosinterisim dhe apati, atë institucional mosbesim dhe kënaqësi në mosbazitimin e rregullave të institucionit apo mashtrimeve ndaj tij, në nivelin politik dhe shtetëror frustacion, pasiguri, urrejtje, zemërim, ndërsa në nivelin e vështrimit botëror boshllëk pas humbjes së autoritetit, vetmi dhe pashpreshmëri.

E kaluara jonë postkomuniste duket se identifikon disa veçori pikërisht të kësaj sindrome e cila njëherazi zhvillon problematika të reja dhe nevoja të reja ngandonjëherë urgjente dhe specifike me karakter psikologjik. Ashtu sikurse thekson në librin e tij Prof. Dr. Hamit Beqja (Hamit Beqja, 2000 : 5-144) "Tranzicioni Demokratik dhe Psikologjia e Shqiptarve të sotëm" disa prej këtyre dukurive duket se ndodhën edhe në Shqipëri pas vitit 1990 si një vend postkomunist. Ai thekson në veprën e tij se ndryshime ndodhën si në nivelin personal, familjar, social ashtu edhe atë institucional e shtetëror.

Hyrja e vendit në një tranzicion të gjithanshëm demokratik thotë ai që nënkupton kalimin nga një sistem teorikisht i bazuar në një monizëm të gjithanshëm, një partiak, i vetquajtur komunist, ekonomikisht i centralizuar në një sistem të ri demokratik me natyrë pluraliste solli zhvillime të reja dhe të vrullshme të gjithanshme në të gjitha sferat e jetës, përfshirë edhe atë psikologjike edhe pse, sikurse thekson ai, këto ndryshime kanë karakter më të ngadalhtë në përgjithësi në raport me sferat e tjera të jetës. Mendësitë e njerëzve, ndjesitë e gjëndjet e tyre emocionale, traditat zakonore, shijet e tyre, etj ndryshojnë më ngadalë, thotë ai, dhe pasqyrohen në mënyrat e të menduarit, jetesës, mendësitë dhe praktikat jetësore të njerëzve. Kultivimi i një mendësie demokratike, rrënjosja e një mentaliteti të tillë në vetëdijen e njerëzve lidhet pikërisht me psikologjinë e njerëzve, në një fushë ku zhvillimet janë të ndërlikuara dhe të ngadalta.

Kalimi nga regjimi monist totalitar në një regjim që synon të bëhet demokratik dhe pluralist përbën një premisë të fuqishme për zhvillime dhe shndërrime të vrullshme në psikikën njerëzore, çlirim nga çensura, të njderit mendërisht i lirë, afirmimi në vetvete i lirisë së mendimit dhe fjalës, çlirimi nga indoktrinimi i njëanshëm monist, afirmimi i personalitetit vetjak njerëzor, identiteti i tij, mundësia për shpërthimin e iniciativës së lirë apo asaj që ai e quan çalltisje, jeta shoqërore, marrëdhëniet midis së vjetrës dhe të resë, etj. Në këtë periudhë spikasin, thekson ai, prirje e përpjekje për afirmimin e personalitetit njerëzor pasi shtypja dhe shfrytëzimi i njeriut e çon atë

drejt depersonalizimit, tjetërsimit, por ende dhe sot, thekson ai, hasen vështirësi dhe pengesa të shumta objektive dhe subjektive. Afirmimi i personalitetit njerëzor është një çështje e të drejtave themelore të njeriut, lirisë së personit dhe si e tillë (si një çështje e lirisë së personit në kuptimin më të gjërë) ajo nuk mund të realizohet pa emancipimin shpirtëror, çlirimin nga çdo shtypje shoqërore, nga çdo prirje e psikologjisë shkatërruese.

Gjatë periudhës së tranzicionit në Shqipëri thekson Prof. Dr. Hamit Beqja u zhvilluan ato që ai i quan çoroditje, intelektuale, emocionale e tërë personalitetit: shfrime psikologjike intelektuale e emocionale, abuzime e spekulime të medias duke përdorur slogane si “pavarësi gjykimi”, “frymë debate”. Gjatë 10 vjeçarit të parë të periudhës postkomuniste duket se mbizotërojnë ende në Shqipëri gjurmë të indoktrinimit monist çka pengon kultivimin e një mendësie demokratike. Edhe gjatë këtij 10 vjeçari sugjeron ai janë shfaqur elementë të çensurës e cila ndikon në psikologjinë e njeriut me një tërësi shformimesh. Së pari mbjell, ngjall dhe ushqen frikën, frikën nga mendimi i lirë vetjak, frikën nga mendimi i lirë i të tjerëve, frikën për ti komunikuar të tjerëve mendimet që njeriu ka, ku shforimi më i rëndë i saj është dukuria në të cilën njeriu fillon të ruhet nga vetvetja. Mungea e karakteristik kritik tek individë të caktuar bën që të kalohet nga tendenca për afirmimin e personalitetit, vetjakësisë së tij drejt kokëfortësisë, kryeneçësisë, sigurisë së tepruar, mungesë të modestisë, të dëgjuarit me durim, etj.

Momentet e hutimit si pasojë e burimit të madh të informacionit bëjnë pjesë gjithashtu në këtë proces çka çon drejt çorientimit. Koha ka stimuluar mjaft edhe të stërditurit dhe stërkompententët, shpirti i kundërshtimit, mungesa e kualifikimit përkatës, shpirti i kundërshtimit, llafazanëria, mendjemadhësia, etj (Hamit Beqja, 2000 : 5-144).

2-Të dhënat e përfuara nga studimi

2.1-Pjesëmarrësit, Metodat

Gjithsej në këtë studim u përfshin 120 subjekte me moshë mbi 45 vjeç. Ata u pyetën rreth nevojave psikologjike që kanë hasur ndër këto vite më shumë (përcaktimi emëror i nevojave u bë nga studiuesi) duke i kërkuar për ti vendosur ato në një shkallë renditëse hierarkike. Pyetjet në vazhdim të pyetësorëve dhe intervistës ishin krejtësisht të hapura të tilla që synonin të zbulonin kontekstin emocional dhe konjitiv që lidhej me nevojën dhe periudhat kohore përkatëse. Në studim janë përfshirë edhe informacione të marra nga specialistë të fushës.

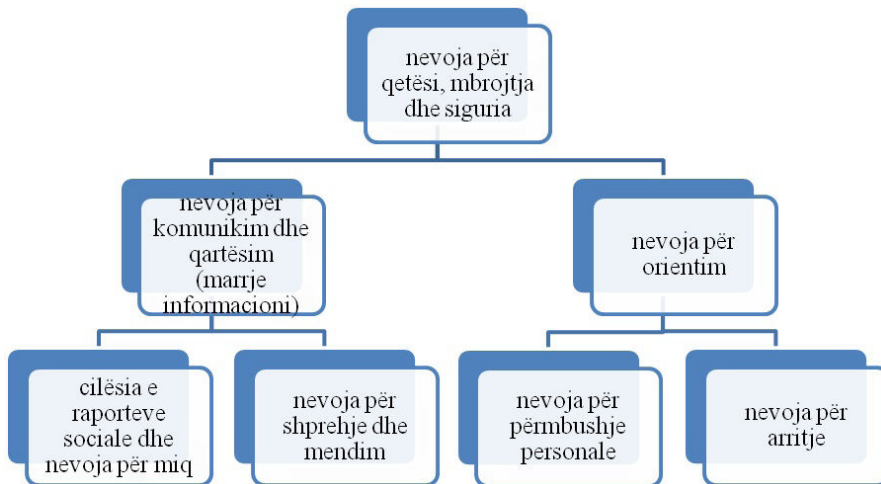
2.2-Rezultatet

Disa nga këto nevoja të identifikuar në Shqipëri gjatë periudhës postkomuniste apo sikurse jemi mësuar ta quajmë tranzicion kanë rezultuar të jenë:

Plotësimi i nevojave bazë , orientimi profesional dhe personal, mbrojtja dhe siguria, afrimiteti dhe ngrohtësia familjare, ngarkesa dhe përgjegjësitë, kujdesi ndaj vetes, cilësia e raporteve sociale dhe nevoja për miq, nevoja për dashuri, vlerësim dhe respekt, nevoja për qetësi, nevoja për komunikim dhe qartësim

(marrje informacioni), nevoja për lidhje, nevoja për shprehje dhe mendim, nevoja për kreativitet, rritje dhe realizim të vetes, nevoja për dëgjim dhe kuptim, nevoja për arsimim dhe formim, nevoja për përmbushje personale rritje, vlerësim+vetvlerësim, pranim dhe aprovim, mosrefuzim, integrim, orientim, nevoja për arritje (të qëllimeve, objektivave,etj), moskërcënim, mungesë të streseve jetësore (situate të vështira për tu përballuar,) nevoja për përkujdesje, intimitet, nevoja për liri, nevoja për eksplorim dhe kuriozitet (zbulim, njohje), mosabuzim.

Në një shkallë hiarkike këto nevoja renditen si më poshtë:

Më pas vijojnë: 1. Nevoja për vlerësim, 2. Nevoja për kujdes ndaj vetes, 3. Nevoja për më pak strese jetësore dhe mbingarkesa, 4. Nevoja për pranim dhe aprovim, 5. Nevoja për dëgjim dhe kuptim, 6. Përmbushje e nevojave bazë, 7. Nevoja për stabilitet dhe qëndrueshmëri, 8. Nevoja për integrim dhe morefuzim, 9. Nevoja për stabilitet emocional, jetësor e shëndetësor

Duhet theksuar se pavarësisht këtij rezultati të përgjithshëm ka diferenca esenciale në predominimin e këtyre nevojave nëse i referohemi periudhave të caktuara brenda këtyre 23 viteve si dhe shtresave të caktuara sociale. Diferenca gjinore dhe moshore vërehen gjithashtu. Në periudhën e pas ndryshimeve dhe ngjarjeve të vitit 1990 predominon nevoja për liri, shprehje dhe mendim, nevoja për arritje dhe përmbushje personale. Vlen për tu theksuar se nevoja për arritje dhe përmbushje personale pavarësisht disa përjashtimeve mbetet nevoja më e paplotësuar përgjatë gjithë viteve ashtu sikurse dhe para ndryshimeve të vitit 1990. Kjo karakteristikë duket se lidhet më paqëndrueshmëritë e zgjatura në planin e punës, ekonomisë, orientimit profesional, problemeve në familje dhe ato në lidhje me emigrimin, kushtet e punës, shëndetit, etj. Problemet me punësimin gjatë vitit 1993(shkurtime në kohë) si dhe konfuzioni institucional i kohës sollën problematika në lidhje me nevojën për vlerësim, afirmim dhe stabilitet në plotësimin e nevojave bazë. Mungesat

e gjata familjare gjatë kësaj periudhe e në vazhdim 1996, 2000, etj, nxjerrin në pah nevojën për lidhje dhe afrimetet familjar gjatë pothuajse gjithë dhjetëvjeçarit të parë. Stabiliteti dhe siguria mund të verifikohet në çdo periudhë apo vit por dukshëm kjo nevojë është kërcënuar në vitin 1997(nis në fundvitin e 1996), 1999, 2001, 2002, 2003 dhe 2013, 2014. Ngjarjet me peshë të rëndë në kontekstin familjar e social (aksidente, vrasje, vdekje, sëmundje aksidentale dhe sëmundje të tjera, divorcet jo të qeta dhe më pasoja, problemet me drejtësinë, problemet me drogën tek të rinjtë, shtimi i dhunës te gratë dhe korrupsioni i madh në vend) (Drejtoria e përgjithshme e policise, Ministria e shëndetësisë, Instat, censusi i popullsisë dhe i banesave 2001) kanë kërcënuar në çdo kohë stabilitetin emocional të të gjitha grupmohave. Nevoja për dëgjim dhe kuptim kryeson tek të rinjtë, të moshuarit dhe gratë. Nevoja për orientim dhe informacion është e pranishme në çdo periudhë.

Në lidhje më shërbimin psikologjik në këto vite mund të thuhet se numri i të diplomuarve në psikologji ka ardhur duke u shtuar nga viti në vit pas vitit 1996 (hapja përherë të parë e degës psikologji në UT e cila u shtri më pas edhe në UE dhe USH, viti 2005) (MASH, statistika). Pavarësisht daljes vit më vit të specialistëve në degën e psikologjisë ata nuk u asimiluan mirë në tregun e punës për shkak kryesisht të politikave jo të mira shtetërore (vetëm në 2005 kemi projektin e parë pilot për implementimin e psikologut në shkollë) dhe aplikim jo efikas të tyre (shumicën e vendeve të punës në pozicionin e psikologut e zunë individë fare të pakualifikuar në fushë duke sjellë pasoja të rënda në perceptimin publik të funksionit dhe dobishmërisë së psikologut dhe shërbimit psikologjik në tërësi. Ende dhe sot në Shqipëri profesioni i psikologut nuk ka një status ligjor çka lejon hapësira për abuzime dhe lëndime të vazhdueshme tek njerëzit. Pengesat në shërbimin psikologjik në Shqipëri lidhen ngushtësisht edhe me mentalitetin e ngurtë në lidhje me problemet emocionale tek njerëzit dhe atë që në praktikë vërehet si “turpi ndaj terapisë” si dhe mos institucionalizimi i plotë i tij. Punën më të çmuar në këtë drejtim e kanë bërë organizatat jofitimprurëse të cilat sollën përvojën e vendeve të tjera në këtë shërbim edhe pse mentaliteti vazhdon të jetë tejet i ngurtë dhe i padapërtueshëm edhe sot.

3-Konkluzione

Nevojat psikologjike në Shqipëri janë kërcënuar si para ashtu edhe pas vitit 1990 e në vazhdim. Mosplotësimi i këtyre nevojave duket se lidhet me vështirësitë për ndryshim dhe mosstabilitetin e vazhdueshëm social, politik, shoqëror, ekonomik, etj, të Shqipërisë ndër vite. Këto nevoja përfaqësojnë mungesa të rëndësishme në jetën e shqipëtarëve pasi ato sikurse citohet nga disa autorë (Piramida e Maslow) përbëjnë, renditen ndër nevoja esenciale të jetës dhe funksionimit të plotë të njeriut në planin emocional, konjitiv e më gjërë. Brishtësia e shërbimeve me natyrë psikosociale në Shqipëri përgjatë viteve e ndërthurur me këtë mosstabilitet dhe pak njohuri e kanë bërë problemin të mbetet present sot e ne vazhdim.

Referenca:

Beqja, Hamit Tranzicioni Demokratik dhe Psikologjia e Shqiptarve të sotëm”, fq 5-144, mësonjëtorja e pare, Tiranë 2000.

Drejtorja e përgjithshme e policisë, statistika për kriminalitetin në vitet 1991-2012

Klicperova-Baker Martina “ Post-communist Syndrome” , fq 9, Open Society Institute, Budapest, Hungary 1999.

Instat, “Kushtet e jetës dhe pabarazia në Shqipëri”, fq 3-47, Tiranë 2004

MASH, statistika

Ministria e shëndetësisë, statistika